

**UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA
FACULTATEA DE LITERE, ISTORIE ȘI TEOLOGIE**

**Școala Doctorală de Științe Umaniste
Doctorat Științific în Domeniul Filologie**

**TIMIȘOARA. CARTOGRAFII LITERARE: O
SUTĂ DE ANI DE LITERATURĂ (1914–2014)¹**

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Adriana Babeți

Doctorand:

Teodora – Ecaterina Dancău (Danciu)

**Timișoara
2017**

¹ Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, Cod Contract: POSDRU/187/1.5/S/155559, Cercetări Doctorale multidisciplinare competitive pe plan european (CDocMD).

Cuprins

Cuvânt introductiv	5
CAPITOLUL I. TIMIȘOARA. REPERE ISTORICE	8
Principalele lucrări istorice care tematizează Timișoara.....	9
CAPITOLUL AL II-LEA. TEHNICI DE CARTOGRAFIERE A SPAȚIULUI URBAN	24
Definiții ale orașului. Perspectivă sociologică.....	25
Richard Lehan. Orașul în literatură.....	27
Primele modele urbane.....	27
Londra și Paris. Reprezentări literare.....	32
Cronotopul. Delimitări conceptuale.....	39
Atlasul literar.....	47
Cartografia. Perspectivă geografică.....	47
Hărțile literare. Franco Moretti.....	49
Un alt tip de istorie literară. Cornel Ungureanu.....	55
Instrumente de lucru. Andreea Răsuceanu.....	66
Instrumente complementare din imagologie.....	72
Un rezumat teoretic. Clasificarea autorilor.....	75
CAPITOLUL AL III-LEA. TIMIȘOARA. CARTOGRAFII LITERARE	79
Călătorii din Regat. Heteroimagini ale Timișoarei în tranziția înspre România	79
Nicolae Iorga și problema identității. Orașul, haos al risipei străine.....	80
Doi scriitori integrați în identitatea culturală a Timișoarei: cazul lui Camil Petrescu și al Corei Irineu.....	83
Camil Petrescu. Timișoara: spațiu imaginar, spațiu real.....	83
Cora Irineu. Timișoara: o călătorie.....	92
Starea culturală a orașului în 1928. Contribuția lui George Călinescu.....	96
Pagini de critică socială. Jurnalul de bord al lui Liviu Rebreanu.....	104
Méliusz József, Orașul pierdut în ceață. Romanul celor două conflagrații mondiale	108
Reconfigurarea unei geografii interioare.....	113
Spațiul timișorean. Indicatorii principali.....	115
Geografia spațiului privat.....	118
Sunetele orașului.....	119
Mirosul și apa.....	120
Miloš Crnjanski. Timișoara sârbească, orașul contrastelor sociale	123
Livius Ciocârlie. Două romane, un singur oraș	127

Particularități stilistice.....	127
Un alt tip de autor.....	131
Romanele orașului.....	132
Două voci din geografia exilului. Cătălin Dorian Florescu și Herta Müller.....	143
Timișoara și spațiile exilului. Vremea minunilor și Drumul scurt spre casă, două romane ale comparației.....	143
Timișoara: spațiu mental, spațiu recuperabil. Imagini ale revoluției.....	160
Spațiile negative ale Hertei Müller. Timișoara, orașul limitelor interioare.....	164
Particularități de scriere. Metaforă și discurs fragmentar.....	166
De la o realitate exterioară la un oraș interior. O geografie condiționată.....	173
Literatura lui Daniel Vighi ca expresie a unei istorii reconfigurate.....	183
Particularități stilistice.....	183
Cronotopii predilecți. Aspecte particulare.....	184
Străzile, axele unor istorii locale.....	184
Spațiile limitei și elementele contrastante: muzica și stilul personal.....	194
Granița, cronotop central.....	199
Indicatori simbolici în harta Timișoarei. Particularizare.....	204
Punctul nevralgic al literaturii lui Daniel Vighi: Revoluția, cronotop fundamental.....	212
Concluzii.....	221
Bibliografie.....	225

Timișoara. Cartografii literare: O sută de ani de literatură (1914–2014)

Rezumat

Cuvinte-cheie: geografie literară, oraș, peisaj, istorie literară, cartografie literară, interdisciplinaritate, cronotop, istoria Timișoarei, Banat, Europa Centrală, eterogenitate socială, multiculturalitate, multilingvism, istorie particulară, memorie, alteritate, identitate, orașul configurat în literatură, literatura Banatului, centru, periferie.

Această teză de doctorat își propune să valorizeze câteva dintre variantele orașului Timișoara, configurate într-o suită de texte literare publicate între anii 1914 – 2014. În acest fel, particularizăm tipologia acestei lucrări prin situarea ei în semantica unui concept amplu ca definiție și metodă: geografia literară. Am avut drept punct inițial al stabilirii bibliografiei mediului literar care tematizează Timișoara studiul Adrianei Babeți, „Literatura o interfață a culturii urbane a memoriei. Studii de caz: Timișoara”, apărut în volumul *Banatul din memorie. Studii de caz*, coordonat de Smaranda Vultur.

Titlul prezentei teze fixează cadrul spațial și temporal și stabilește și intenția tematică: configurarea orașului în contextul prozei scrise în secolul XX și începutul de secol XXI. Dat fiind faptul că am folosit conceptul de *proză*, se impune să stabilim ce fel de literatură se scrie în și despre toposul timișorean în intervalul temporal ales. Cum acest secol de manifestare artistică și literară ilustrează în primul rând o complexitate istorică aparte, mai multe contexte ideologice și mișcări sociale diferite structural se înlocuiesc succesiv și invită la adaptare. Astfel, discursul literar se adaptează și el ca structură și expresie și se îndreaptă mai ales înspre zona experienței personale. Studiile de caz din ultima parte a proiectului nostru vor proiecta orașul fiecărui scriitor în parte. Vorbim despre texte din aria publicistică, a jurnalului personal sau intelectual, a însemnărilor de călătorie, a memoriilor și a exercițiului epistolar, dar și despre genul amplu al romanului, în câteva dintre variantele sale: roman postmodern, cu un caracter experimental, roman *fantasy*, roman sociografic, roman autobiografic, roman istoric, *road novel*.

Lista titlurilor textelor literare folosite este următoarea: George Călinescu, *Opere. Publicistică I (1920–1932)*; Livius Ciocârlie, *Un Burgheater provincial, Clopotul scufundat*; Miloš Crnjanski, *Lirika Itake; Komentari* (fragmente traduse de Ioan Radin Peianov în volumul *Europa Centrală. Memorie, paradis, apocalipsă*); Cătălin Dorian Florescu, *Vremea minunilor*,

Drumul scurt spre casă; Nicolae Iorga, *Pagini alese din însemnările de călătorie prin Ardeal și Banat*; Cora Irineu, *Scrisori bănățene*; Méliusz József, *Orașul pierdut în ceață*; Herta Müller, *Animalul inimii, Încă de pe atunci vulpea era vânătorul, Călătorie într-un picior*; Camil Petrescu, *Trei primăveri*; Liviu Rebreanu, *Opere*, vol. 18, *Alte jurnale (1928–1943)*; Daniel Vighi, *Povestiri cu Strada Depozitului, Însemnare despre anii din urmă, Decembrie, ora 10, Insula de vară. Roman underground, Misterele Castelului Solitude sau despre singurătate la vreme de iarnă, Trilogia Corso*.

În selecția prozelor am avut în vedere criteriul cronologic – argumentează relevanța textelor pentru perioada aleasă (menționăm că am avut în vedere anul publicării volumelor), criteriul ilustrării toposului timișorean, criteriul reprezentativității – am ales autorii emblematici, validați prin receptare și, nu în ultimul rând, criteriul lingvistic – unele dintre textele propuse sunt traduceri în limba română din limbile sârbă, maghiară și germană.

În primul capitol, *Timișoara. Repere istorice*, am încercat să observăm cum s-a cristalizat în timp modelul de societate pe care orașul îl propune și care, în firescul proces de evoluție, și-a dezvoltat mai multe variante. Fără îndoială, ele au funcționat ca pretext pentru exprimarea literară, care a funcționat ca mediu longeviv în care acestea să reziste și să se dezvolte ulterior în actul lecturii. Dincolo de caracterul inerent subiectiv, textul literar depune și o mărturie obiectivă despre epoca sa și, implicit, despre spațiul pe care este proiectată societatea. Putem recunoaște aceste detalii obiective într-un text ficțional printr-o cunoaștere adecvată a istoriei modelelor sociale ale arealului pus sub observație, astfel argumentând valoarea documentară a operelor literare.

În demersul nostru de a ne clarifica tabloul istoric al Timișoarei, am avut în vedere câteva lucrări care au făcut din acesta obiectul principal de analiză. Cea dintâi este cartea profesorilor Ioan și Rodica Munteanu, numită *Timișoara. Monografie*, care adaugă perspectivei istorice și dimensiunea geografică, cea demografică și socială. Nevoia elaborării unei monografii moderne, care să se bazeze pe cele trecute, dar care să le depășească printr-o viziune completă, stă la baza lucrării profesorilor timișoreni. Cea de-a doua sursă este *Timișoara. Monografie istorică*, elaborată de Nicolae Ilieșiu. Profesorul de la Liceul C.D. Loga are darul povestirii. Pentru el,

„istoria Timișoarei e nu cu mult mai mult decât istoria unui vag turn Babel înălțat în edificiul dar desfășurat pe orizontala unei câmpii mustitoare de ape și mlaștini, cu peisaj de arhipelag din staniol coclit; un labirint de fortificații ale naturii dezvoltat de cărturari și cartografi în incredibile

minuscule hărți, o zonă aproape fantastică și murmurătoare de istorii ce licăresc din cronicile și mărturiile peregrinilor”².

Un volum – document, reeditat în 1984 după o ediție vieneză, din 1780, este *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei în scrisori adresate unor persoane de vază și învățați*, scris de Francesco Grisellini. Acesta este un vizitator al orașului în care locuiește din septembrie 1774 până în februarie 1779. Textele sale propun o viziune complexă asupra etapelor de evoluție ale Timișoarei, cu o obiectivitate specifică istoricului și geografului, în egală măsură. Acesta dovedește erudiție pe toate planurile. Lucrarea sa ne prezintă o abordare holistică, este un atac de pe toate fronturile de cunoaștere a spațiului, dublat de entuziasmul descoperirii unui loc nou, necunoscut, ignorat din pricina așezării sale geografice, la marginea Imperiului, însă care își argumentează importanța printr-o abundență a vieții și a resurselor ei.

Lucrarea Cristinei Feneșan, *Vilayetul Timișoara (1552–1716)*, apărută în 2014, sub egida Academiei Române, recuperează, reconsideră, resemantizează cei 164 de ani de ocupație otomană. La fel ca în cazul autorilor amintiți mai sus, perspectiva cercetătoarei este declarat interdisciplinară. Informațiile de tip geografic le explică pe cele de tip economic, politic, administrativ și, implicit, pe cele de tip cultural ori istoric.

Rezumăm în rândurile următoare întreaga istorie a Timișoarei, pentru a putea argumenta complexitatea acestui spațiu, reperabilă și în textul literar, complementar marelui discurs istoric: „Privită prin prisma așezării între două zone geografice și a interferării mai multor culturi și religii, Timișoara s-a remarcat în istoria ei multiseculară ca o urbe cu știința supraviețuirii.”³ În această primă frază a prefetei monografiei lui Nicolae Ilieșiu, Victor Neumann ne așază față în față cu un spațiu care are curajul rezistenței. Astfel, în Evul Mediu, orașul se află sub conducerea Regatului Ungariei, ulterior a Imperiului Otoman; în epoca modernă, aparține habsburgilor, Monarhiei Austro-Ungare în secolul al XIX-lea și, din 1919, este integrat statului român, împreună cu două treimi ale Banatului istoric. Până în 1940, cunoaște o „perioadă de fertilă stabilitate politică, socială, economică și culturală”⁴. Datorită „spiritului său inconfundabil” care își transmite

² Nicolae Ilieșiu, *Cuvânt înainte în Timișoara. Monografie istorică*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Timișoara, Editura Planetarium, 2003.

³ Victor Neumann, *Prefață în Nicolae Ilieșiu, Timișoara. Monografie istorică, op.cit.*, p. 9.

⁴ Adriana Babeți, *Literatura – o interfață a culturii urbane a memoriei. Studiu de caz: Timișoara în Banatul din memorie. Studii de caz*, volum coordonat de Smaranda Vultur, Timișoara, Editura Marineasa. 2008, p. 18.

„mesajul identității sale plurale”⁵, poate cea mai bună dovadă că aici toleranța a impus o tradiție, din acest areal urban vor începe măsurile de eradicare a comunismului pentru o alternativă democrată a realității politice și sociale. Vom vedea, în studiile de caz din ultima parte a proiectului nostru cum sunt sublimate aceste procese dintr-o realitate trăită în fapte de literatură.

Cel de-al doilea capitol, *Tehnici de cartografiere a spațiului urban*, pune în lumină modalitățile de cartografiere a unui spațiu, așa cum le-am putut identifica în lucrările câtorva dintre teoreticienii geografiei literare. Înscrierea unui topos într-o cartografie literară se face printr-un apel inerent la o abordare interdisciplinară și combină aspecte ale sociologiei, ale antropologiei, ale istoriei urbane, ale istoriei artei, ale teoriei și istoriei literare, precum și ale imagologiei. Am încercat să identificăm, prin această privire aruncată și în alte sisteme de cunoaștere, diferite de cele țintite strict pe structura și semantica textului literar, câteva instrumente de lucru, cu ajutorul cărora să configurăm variantele subiective ale toposului timișorean în scrierile autorilor citați la începutul rezumatului nostru. Astfel, din studiile urbane am desprins câteva definiții ale conceptului de oraș (la Lewis Mumford, Raymond Williams, Ronan Paddison, Max Weber), a căror utilitate se manifestă în direcția înțelegerii complexității funcționale a acestuia. Prin studiul lui Richard Lehan, *The City in Literature. An Intellectual and Cultural History*, am recuperat atât o istorie a conceptului, cât și metode prin care două modele urbane semnificative pentru geografia europeană, Londra și Paris, sunt înscrise și construite în câteva texte bine cunoscute din literatura care le tematizează.

De la Mihail Bahtin (*Probleme de literatură și estetică*), ne-am însușit cronotopul ca instrument operativ în elaborarea cartografiilor noastre. În urma însușirii analizelor autorului și a modurilor în care acest principiu acționează asupra celor două dimensiuni ale evoluției, timpul și spațiul, am reușit să identificăm la rândul nostru în literatura pe care am ales-o ca suport aspecte a căror funcționalitate merg înspre o semantică cronotopică. Studiul de caz ce are în centru literatura lui Daniel Vighi reflectă cel mai bine modul în care noi am înțeles ideea cronotopului.

Înainte de a pătrunde în *Atlasul romanului european* al lui Franco Moretti, am căutat să ne clarificăm felul în care hărțile funcționează în domeniul lor de origine, geografia, apelând la două studii de specialitate: volumul colectiv *Elements of Cartography* din 1995, editat de Arthur H. Robinson, Joel L. Morrison, Phillip C. Muehrcke, A. Jon Kimberling și Stephen C. Guptill și volumul *Cartografie*, al lui Anton Năstase. Moretti cristalizează conceptul de hartă literară, în care

⁵ Victor Neumann, *op.cit.*, p. 11.

vede un instrument complementar istoriei literare, cu o participare activă la îmbogățirea receptării unui fenomen literar. Am conștientizat acest rol al hărților literare și am încercat să recuperăm din subiectivitatea autorilor analizați variantele particulare ale Timișoarei, pe care le-am considerat complementare realității generalizate a documentelor, în aceeași idee a îmbogățirii receptării spațiului.

Cum avem în vedere o literatură care tematizează toposul timișorean, una din ancorele principale care localizează studiul nostru îl reprezintă activitatea teoreticianului Cornel Ungureanu. Cărțile sale plasează orașul în contextul particular al Europei Centrale, context a cărui structură o analizează și o traduce publicului cititor, acesta fiind și scopul fundamental al fundației *A Treia Europă* în care activează alături de alți cercetători ai acestui spațiu din geografia europeană. Mai mult, autorul scrie o istorie a literaturii Banatului, într-un volum omonim, în care completează tabloul literaturii române și, în același timp, particularizează produsele literare care se scriu aici, printr-o considerare a lor în contextul central-european.

Am mai avut în vedere o tânără cercetătoare care își impune prezența din ce în ce mai vizibil în acest câmp de studiu literar. Cu un volum despre *Bucureștiul lui Mircea Eliade. Elemente de geografie literară*, sub influența lui Sorin Alexandrescu, propune conceptul de peisaj care permanentizează un spațiu, atâta timp cât e cuprins într-o formulă potrivită de transmitere, într-un mediu longeviv. Acest mediu poate fi și harta literară, concept preluat de autoare de la Franco Moretti și aplicat în analiza lumii lui Eliade. Prin Institutul de Cartografie din Zürich, aduce în critica românească instrumentele de lucru prin care textul literar să fie interpretat, din perspectiva geografiei literare.

Nu în ultimul rând, ne-am îndreptat privirea și înspre domeniul imagologiei. Aceasta ne condiționează analiza câtorva scrieri pe care urmează să le avem în vedere. Necesitatea ei se impune atunci când este vorba despre autori care nu aparțin acestui spațiu, ci vin dintr-un cod cultural cu o structură diferită. Din aceste întâlniri se conturează profiluri diferite ale toposului timișorean, mai ales că, cel puțin în prima parte a intervalului temporal pe care l-am ales (1914–2014), cei care vorbesc despre Timișoara vin din Regat. Arhitecturile lor literare sunt esențiale în recuperarea unor aspecte fundamentale care țin de complexitatea culturală și socială a orașului.

Cea de-a treia parte a tezei noastre de doctorat cuprinde cartografiile literare ale Timișoarei, reperabile în textele pe care le-am enumerat la începutul acestor pagini. Contextul aflat într-o

continuă transformare ideologică, pulsând constant sub influența amplelor mișcări sociale în intervalul 1914 – 2014, propune o serie de texte cu tipologie diferită.

În secțiunea *Călătorii din Regat. Heteroimagini ale Timișoarei în tranziția înspre România*, ne-am centrat analiza pe textele care ilustreau felul în care orașul se conturează la intersecția a cel puțin două modele de cultură. Textele lui Nicolae Iorga, Camil Petrescu, Cora Irineu, George Călinescu și Liviu Rebreanu sunt relevante pentru expresia întâlnirii diferențelor culturale. Fiecare dintre acești autori are o reacție diferită. Unii dintre ei sunt mai retractili (Iorga, Călinescu, Rebreanu), alții sunt integrați în identitatea culturală a Timișoarei (Cora Irineu și Camil Petrescu). Din aceste contacte apar variante ale orașului care invită la reprezentări inedite. Aceștia sunt și singurii autori externi pe care i-am avut în vedere în lucrarea noastră.

Cum spațiul timișorean este unul multietnic, nu puteam să ignorăm doi autori prin care avem acces la două imagini particulare ale toposului. Miloš Crnjanski ne oferă o Timișoară sârbească, din ultimii ani ai Imperiului, într-un text autobiografic și monografic, în egală măsură. Orașul lui este un oraș al contrastelor. Impunător prin arhitectură și prin sisteme de funcționalitate socială suficient de bine puse la punct, dar și printr-o abilitate a populației multietnice și multiconfesionale de a dialoga în permanență, toposul își reflectă și fragmente ale declinului – latura lui sârbească își pierde treptat identitatea. Méliusz József propune un oraș al burgheziei maghiare, în perioada interbelică. Autorul radiografiază această pătură socială din interiorul intimității propriei familii și, în același timp, descrie tabloul literaturii sociografice maghiare a epocii sale. Textul său este o sociografie literară, o critică socială născută din proiectul său politic, elementul autobiografic fiind dominant.

Livius Ciocârlie recuperează în cele două romane ale sale, *Clopotul scufundat* și *Un Burgtheater provincial*, istoria Timișoarei ca nucleu al întregului spațiu bănățean, istorie pe care o recompune livresc, sub influența fenomenului devenirii poetice a prozei. Cele două cărți dialoghează. Își încep povestea spațiului înainte de ocupația otomană și merg pe firul cronologic până în contemporaneitatea autorului, moment din care se axează pe recuperarea istoriei particulare a familiei, ca parte integrantă a istoriei orașului.

În continuare, am avut în vedere două voci din *geografia exilului*: Cătălin Dorian Florescu și Herta Müller. Cele două romane ale lui Cătălin Dorian Florescu propun cititorilor un întreg proces de părăsire și recuperare a spațiului de origine al celor două personaje alter-ego care susțin ritmurile narațiunilor. În paginile textelor sale, autorul construiește și deconstruiește, în același

timp, o lume care se vrea recucerită și înțeleasă prin imaginile subiective ale celor doi actanți. Timișoara lor este configurată atât din detalii reale, verificabile în documentul istoric, dar mai ales din percepții și fragmente de experiență care dau identitate toposului. Harta Hertei Müller este mai mult una care vizează structura populației. Această tendință este mai vizibilă la ea decât la ceilalți autori pe care i-am avut în vedere în elaborarea studiilor noastre de caz. Pentru scriitoare, mulțimea este cea care cuprinde în structura ei caracteristicile orașului, este fără îndoială, elementul la care este cea mai sensibilă și reușește în acest mod să își configureze o variantă clară și distinctă a Timișoarei trăite, prin felul în care face uz de metafora particulară și de discursul fragmentar, reflexii ale contextului comunist.

Istoria pe care Daniel Vighi o scrie acestui areal pe care îl cunoaște din interior este localizată și se configurează prin povestiri particulare. Importanța particularului în cartografierea epocilor prin care trece un spațiu este criteriul principal în textele scriitorului tocmai pentru că denunță generalul. Fiecare poveste se integrează în marele tablou al unui tip de societate pentru că partea definește întregul. Aceasta este și miza asumată de autorul nostru, explicată în nota introductivă pe care o scrie romanului *Decembrie, ora 10*. Romanele lui comunică peste timp, în încercarea de a descoperi o lume care pulsează calm în cea mai mare parte a existenței sale. Excepție face, indiscutabil, momentul Revoluției, când, ca reacție la această platitudine, orașul refulează și schimbă traseul ideologic al unei întregi țări.

Fără să avem intenția emiterii unei teorii pretențioase asupra conceptului de cartografie literară, îl definim, în urma asimilării teoriei, ca imagine a toposului urmărit în text, transformată în construct cultural subiectiv. Două sunt valențele acestuia: Timișoara devine produsul ficțional al scriitorului și pretext pentru reprezentările cititorului, acesta din urmă fiind variabil în timp. Conceptul a mai fost folosit și are granițe relaxate. Din punctul nostru de vedere, cartografia literară ilustrează un spațiu configurat într-un text care aparține literaturii ca tipologie, a cărei complexitate o urmărește și care se produce la fiecare întâlnire a cititorului cu un topos proiectat în text. Este un exercițiu al imaginației, în urma căruia rezultă un act de reprezentare, o imagine mentală, personală. Și cititorul este unul din cartografii acelei imagini compuse prin experiență culturală, formație culturală și sensibilitate spațială.

Bibliografie

Bibliografia operei:

CĂLINESCU, George, *Opere. Publicistică I (1920–1932)*, Ediție coordonată de Nicolae Mecu, prefață de Eugen Simion, București, Academia Română pentru Știință și Artă, 2010.

CIOCĂRLIE, Livius, *Un Burgtheater provincial*, București, Editura Cartea Românească, 1984.

CIOCĂRLIE, Livius, *Clopotul scufundat*, București, Editura Cartea Românească, 1988.

DORIAN FLORESCU, Cătălin, *Drumul scurt spre casă*, Prefață de Marius Chivu, Traducere din limba germană de Mariana Bărbulescu, Iași, Editura Polirom, 2006.

DORIAN FLORESCU, Cătălin, *Vremea minunilor*, Traducere din limba germană de Adriana Rotaru, Iași, Editura Polirom, 2013.

IORGA, Nicolae, *Pagini alese din însemnările de călătorie prin Ardeal și Banat*, Volumul al II-lea, Ediție îngrijită de Lucian Cursaru, București, Editura Minerva, 1977.

IRINEU, Cora, *Scrisori bănățene*, Ediție îngrijită de Petre Pascu, Timișoara, Editura Facla, 1975.

JÓZSEF, Méliusz, *Orașul pierdut în ceață*, Volumele I și II, Traducere de Constantin Olariu, Prefață de Cornel Regman, București, Editura Minerva, 1982.

MÜLLER, Herta, *Regele se-nclină și ucide*, Traducere din limba germană și note de Alexandru Al. Șahighian, Iași, Editura Polirom, 2005.

MÜLLER, Herta, *Animalul inimii*, Traducere din limba germană de Nora Iuga, Ediția a II-a, Iași, Editura Polirom, 2006.

MÜLLER, Herta, *Leagănul respirației*, Traducere din limba germană și note de Alexandru Al. Șahighian București, editura Humanitas, 2010.

MÜLLER, Herta, *Încă de pe atunci vulpea era vânătorul*, Traducere din limba germană de Nora Iuga București, Editura Humanitas, 2010.

MÜLLER, Herta, *Călătorie într-un picior*, Traducere din limba germană de Corina Bernic, București, Editura Humanitas, 2010.

PETRESCU, Camil, *Trei primăveri*, Ediție alcătuită de Simion Dima, Timișoara, Editura Facla, 1975.

REBREANU, Liviu, *Opere, Volumul 18, Alte jurnale (1928–1943)*, Ediție îngrijită de Nicolae Gheran, București, Editura Minerva, 1998.

VIGHI, Daniel, *Povestiri cu Strada Depozitului*, București, Cartea Românească, 1985.

VIGHI, Daniel, *Însemnare despre anii din urmă*, București, Editura Cartea Românească, 1989.

VIGHI, Daniel, *Decembrie, ora 10*, București, Editura Albatros, 1997.

VIGHI, Daniel, *Insula de vară. Roman underground*, Iași, Editura Polirom, 1999.

VIGHI, Daniel, *Misterele Castelului Solitude sau despre singurătate la vreme de iarnă*, Prefață de Adriana Babeți, Iași, Editura Polirom, 2004.

VIGHI, Daniel, *Trilogia Corso*, București, Editura Cartea Românească, 2015.

VIGHI, Daniel, *Valahia de mucava*, Timișoara, Editura Amarcord, 1997.

Bibliografie critică:

ALEXANDRESCU, Sorin, *Cu Andreea Răsuceanu, prin lumile lui Mircea Eliade în Andreea Răsuceanu, Bucureștiul lui Mircea Eliade: elemente de geografie literară*, București, Editura Humanitas, 2013.

AUGE M., *Non-places: Introduction to the Antropology of Supermodernity*, Londra, 1995, p. 78 apud Cornel Ungureanu, *Geografia literaturii române, azi. Vol. I. Muntenia*, Pitești, Editura Paralela 45, 2003.

BABEȚI, Adriana, *Literatura – o interfață a culturii urbane a memoriei. Studiu de caz: Timișoara în Banatul din memorie. Studii de caz*, volum coordonat de Smaranda Vultur, Timișoara, Editura Marineasa. 2008.

BABEȚI, Adriana, Ungureanu, Cornel, *Europa Centrală. Memorie, paradis, apocalipsă*, Volum coordonat de Adriana Babeți și Cornel Ungureanu, Iași, Editura Polirom, 1998.

BACHELARD, Gaston, *Poetica spațiului*, București/Pitești, Editura Paralela 45, 2003.

BAHTIN, Mihail Mihailovici, *Formele timpului și ale cronotopului în roman în Probleme de literatură și estetică*, Traducere de Nicolae Iliescu, Prefață de Marian Vasile, București, Editura Univers, 1982.

BENEVOLO, Leonardo, *Orașul în istoria Europei*, Traducere de Mădălina Lascu, Iași, Editura Polirom, 2003.

CESEREANU, Ruxandra, *Decembrie '89: deconstrucția unei revoluții*, Iași, Editura Polirom, 2009.

CIOCĂRLIE, Livius, *Eseuri critice*, Timișoara, Editura Facla, 1983.

CIOCĂRLIE, Livius, *Realism și devenire poetică în literatura franceză*, Timișoara, Editura Facla, 1974.

CORNIS-POPE, Marcel, *Representing East-Central Europe's Marginocentric Cities in History of the Literary Cultures of East-Central Europe. Junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries*, Vol. al II-lea, editat de Marcel Cornis-Pope și John Neubauer, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2006.

CORNIS-POPE, Marcel, NEUBAUER, John, HARSANYI, Nicole, *Literary Production in a Marginocentric Cultural Node in History of the Literary Cultures of East-Central Europe*, Amsterdam/Philadelphia John Benjamins Publishing, 2010.

DANCĂU, Teodora-Ecaterina, *Literary Cartographies of Timișoara*, lucrare susținută în cadrul Conferinței Internaționale *Language, Literature and Cultural Policies – Mapping and Re-Mapping Identities: Dilemmas and Choices*, organizată de Univesitatea din Craiova, Universitatea din Lisabona, Portugalia și Colegiul Universitar din Nesna, Norvegia, Craiova, România, 22-23 octombrie 2015 (în curs de publicare).

DANCĂU, Teodora-Ecaterina, *Méliusz József. Reconfigurarea unei geografii interioare, în Metamorfoze, transgresiuni. Explorări în literatura secolului XX*, coordonat de Gabriela Glăvan, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2016.

DANCĂU, Teodora-Ecaterina, *Timișoara. Patru cartografii literare din perioada interbelică*, în *Identități și alterități socio-istorice în Uniunea Europeană: studii de caz din România și Austria*, volum coordonat de Petrea Linderbauer, Florin Oprescu, Camil Petrescu și Dumitru Tucan, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2017.

DIMA, Simion, *Spre o sinteză necesară: perioada bănățeană a lui Camil Petrescu în Camil Petrescu, Trei primăveri*, Timișoara, editura Facla, 1975.

FENEȘAN, Cristina, *Vilayetul Timișoara (1552–1716)*, Timișoara, Editura Ariergarda, 2014.

GLĂVAN, Gabriela, *Banat, 1920. Jurnal epistolar în Banatul din memorie*, volum coordonat de Smaranda Vultur, Timișoara, editura Marineasa, 2008.

GRIGURCU, Gheorghe, *Peisaj critic II*, București, Editura Cartea Românească, 1997.

GRISELINI, Francesco, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Prefață, traducere și note de Costin Feneșan, Timișoara, Editura Facla, 1984.

IACOB, Luminița, *Etnopsihologie și Imagologie. Sinteze și cercetări*, Iași, Editura Polirom, 2003 în MELWISCH-BIRĂESCU, Simina, *Imagini ale alterității. Moduri de reprezentare în jurnale de călătorie și descrieri etnografice române și germane (1840–1890) cu amănunte inedite despre Banat*, Timișoara, Editura Marineasa, 2010.

KUNDERA, Milan, *Cortina. Eseu în șapte părți*, Traducere de Vlad Rosso, București, Editura Humanitas, 2008.

ILIEȘIU, Nicolae, *Timișoara. Monografie istorică*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Prefață de Victor Neumann, Timișoara, Editura Planetariu, 2003.

LEHAN, Richard, *The City in Literature. An Intellectual and Cultural History*, Berkely/ Los Angeles/ London, University of California Press, 1998.

LE RIDER, Jacques, *Mittleuropa*, Traducere de Anca Opric, Prefață de Andrei Corbea, Iași, Editura Polirom, 1997, Iași, Editura Polirom, 1997.

MANOLESCU, Nicolae, *Literatura română postbelică – lista lui Manolescu. Critica. Eseul*, Brașov, Editura Aula, 2001.

MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008.

MANEA, Norman, *Întoarcerea huliganului*, Iași, Editura Polirom, 2003.

MARVEN, Lyn, *Body and narrative in contemporary literatures in German*, New York, Oxford University Press, 2005.

MELWISCH-BIRĂESCU, Simina, *Imagini ale alterității. Moduri de reprezentare în jurnale de călătorie și descrieri etnografice române și germane (1840–1890) cu amănunte inedite despre Banat*, Timișoara, Editura Marineasa, 2010.

MINCU, Marin, *Proba autenticității în Textualism și autenticitate (Eseu despre textul poetic, III)*, Constanța, Editura Pontica, 1993.

MORETTI, Franco, *Atlas of the European Novel. 1800–1900*, London / New York, Editura Verso, 1998.

MUMFORD, Lewis, Lewis Mumford , *The Culture of Cities* în Ronan Paddison, *Handbook of Urban Studies*, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi, 2001.

MUNTEANU, Ioan și Rodica, *Timișoara. Monografie*, Timișoara, Editura Mirton, 2002.

MUTHU, Mircea, *Cuvânt înainte în Cronologia Europei Centrale (1848–1989)*, volum coordonat de Nicolae Bocșan și Valeriu Leu, Iași, Editura Polirom, 2001.

NEMOIANU, Virgil, *O teorie a secundarului: literatură, progres și reacțiune*, Traducere în românește de Livia Szász Câmpeanu, București, Editura Univers, 1997.

NĂSTASE, Anton, *Cartografie*, București, Editura Fundației „România de Măine”, 1998.

PADDISON, Ronan, *Handbook of Urban Studies*, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi, 2001.

PAVEL, Toma, *Gândirea romanului*, Traducere din limba franceză de Mihaela Mancaș, București, Editura Humanitas, 2008.

RĂSUCEANU, Andreea, *Bucureștiul lui Mircea Eliade: elemente de geografie literară*, Prefață de Sorin Alexandrescu, București, Editura Humanitas (Academica), 2013.

RĂSUCEANU, Andreea, *Bucureștiul literar. Șase lecturi posibile ale orașului*, București, Editura Humanitas, 2016.

ROBINSON, Arthur H., MORRISON, Joel L., MUEHRCKE, Phillip C., KIMBERLING, A. Jon, GUPTILL, Stephen C., *Elements of Cartography*, John Wiley & Sons, Inc., , Printed in the United States of America, 1995.

SZÉKELY, Gabriel, *Cultura Central-Europeană reflectată în evoluția gândirii arhitecturale și urbanistice 1700–1945. Studiu de caz: Timișoara și Arad*, rezumat al tezei de doctorat susținute la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, București.

TODOROV, Tzvetan, *Noi și ceilalți. Despre diversitate*, Iași, Editura Institutului European, 1999 în MELWISCH-BIRĂESCU, Simina, *Imagini ale alterității. Moduri de reprezentare în jurnale de călătorie și descrieri etnografice române și germane (1840–1890) cu amănunte inedite despre Banat*, Timișoara, Editura Marineasa, 2010.

UNGUREANU, Cornel, *Mitteleuropa periferiilor*, Iași, Editura Polirom, 2002.

UNGUREANU, Cornel, *Europa Centrală. Geografia unei iluzii*, București, Editura Curtea Veche, 2004.

UNGUREANU, Cornel, *Geografia literaturii române, azi*, Vol I. *Muntenia*, Pitești, Editura Paralela 45, 2003.

UNGUREANU, Cornel, *Geografie literară*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2002.

UNGUREANU, Cornel, *Literatura Banatului. Istorie, personalități, contexte*, cap. *Revoluția Banatului și ai Europei Centrale*, Timișoara, Editura Brumar, 2015.

VALENTINE, Gill, *Social Geographies. Space & Society*, Edinburgh Gate, Harlow, Essex, England, Pearson Education Ltd, 2001.

VIGHI, Daniel, *Onoarea și onorariul. Eseu monografic*, București, Editura Cartea Românească, 2007.

VIGHI, Daniel, *Graffiti cu Țuțea. Eseu despre ne semnificativ*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2014.

VULTUR, Smaranda, *Banatul din memorie. Studii de caz*, Timișoara, Editura Marineasa, 2008.

WEBER, Max, *Orașul*, Traducere de Dana Verescu, București, Editura All, 2013.

WICHNER, Ernest, *Prefață în La început a fost dialogul. Grupul de acțiune Banat și prietenii*, Antologie de Corina Bernic și Ernest Wichner, Iași, Editura Polirom, 2013.

WILIAMS, Raymond, *The Country and the City* în Ronan Paddison, *Handbook of Urban Studies*, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi, 2001.

WUNENBURGER, Jean-Jacques, *Filosofia imaginilor*, Traducere de Muguraș Constantinescu, Ediție îngrijită și postfață de Sorin Alexandrescu, Iași, Editura Polirom, 2004.

Surse electronice:

BARON, Christine, *Littérature et géographie: lieux, espaces, paysages et écritures*, <http://www.fabula.org/lht/8/index.php?id=221> în Andreea Răsuceanu, *Bucureștii lui Mircea Eliade: elemente de geografie literară*, Prefață de Sorin Alexandrescu, București, Editura Humanitas (Academica), 2013.

COLLOT, Michel, *Pour une géographie littéraire*, http://www.fabula.org/actualites/m-collot-pour-une-geographie-litteraire_62323.php în Andreea Răsuceanu, *Bucureștii lui Mircea Eliade: elemente de geografie literară*, Prefață de Sorin Alexandrescu, București, Editura Humanitas (Academica), 2013.

DANCĂU, Teodora-Ecaterina, *The Cities of 20th Century Banat. Literary Mappings*, în *Globalization and National Identity. Studies on the Strategies of Intercultural Dialogue*, coordonat de Iulian Boldea, Tîrgu Mureș, Editura Arhipelag XXI Press, 2016, accesibil la: <http://www.upm.ro/gidni3/GIDNI-03/GIDNI%2003%20-%20Literature.pdf> .

DANCĂU, Teodora-Ecaterina, *Livius Ciocârlie. Two Novels, One City*, în *Debating Globalization. Identity, Nation and Dialogue*, coordonat de Iulian Boldea și Cornel

Sigmirean, Tîrgu Mureș, Editura Arhipelag XXI, 2017, accesibil la <http://www.upm.ro/gidni/GIDNI-04/GIDNI%2004%20-%20Literature.pdf>.

<http://www.memoriatimisoarei.ro/>.

<http://www.memoriabanatului.ro/>.